

RhetoricaScandinavica

Online, vol 24 / 2020

**Tema: Fred, konflikt
og kommunikasjon**

Tidskrift för skandinavisk retorikforskning
Nr. 81 - 2020

Abstract

RhetoricaScandinavica, ISBN 1397-0534

No 81, 2020, pp. 65-82

Publisher: Retorikförlaget AB

Authors Theodor Lalér, lecturer at Stockholm University
& Martin Sundby, PhD-student at Lund University.

Title “Making one out of many – on the logic of populism”
[“Att göra många till en – om populismens logik”].

Abstract This article introduces Ernesto Laclau’s theory of populism to Scandinavian rhetorical studies. The need for such an introduction emanates from a current lack of conceptual resources to analyze manifestations of populism as crucial for democratic politics. Laclau's theory of populism aims to explain the rhetorical processes involved in struggles of political power as well as the conflictual dimension inherent to democratic politics. It is an indispensable perspective for rhetorical scholars interested in political rhetoric in general, as it is relevant for analysis of the entire political spectra, not merely its periphery. The article consists of three parts: First, a review of the literature on populism; Second, a presentation of Laclau’s theory of populism; Third, an example analysis of a liberal-populist movement in Sweden during the 1970’s and 1980’s.

Keywords populism, Ernesto Laclau, antagonism, empty signifier, chains of equivalence, affect, political rhetoric.

*Theodor Lalér, lecturer at Stockholm University
E-post: theodor.laler@su.se*

*Martin Sundby, PhD-student at Lund University
E-post martin.sundby@kom.lu.se*

Theodor Lalér & Martin Sundby:

Att göra många till en – om populismens logik

Den här artikeln introducerar Ernesto Laclaus teori om populism för den skandinaviska retorikforskningen i syfte att adressera en befintlig brist på begreppsliga resurser för att analysera populistiska artikulationer. Laclaus teori om populism syftar till att förklara de retoriska processer inneboende i varje politisk kamp såväl som att förstå konfliktdimensionen som konstitutiv för demokratisk politik som sådan. Detta perspektiv på populism är relevant för retorikforskare intresserade av politisk retorik i allmänhet eftersom den populistiska logiken – att göra många till en – genomkorsar själva essensen av det politiska. Därmed kan Laclaus perspektiv användas för att analysera en myriad av politiska fenomen och praktiker, inte enbart de som antas befinna sig i politikens ytterkanter. Artikeln består av tre delar. För det första, en litteraturgenomgång av populismstudier, för det andra en presentation av Laclaus populismteori och, för det tredje, en exempelanalys som illustrerar användningen av teorins begrepp.

Innan vi undersöker den handling varmed ett folk väljer en kung vore det alltså lämpligt att undersöka den handling varmed ett folk blir ett folk. För eftersom denna handling nödvändigtvis föregår den andra, är det den som är den verkliga grunden för samhället.

J.J Rousseau

Tvillingchockerna 2016 – när Donald Trump vann presidentvalet i USA och Storbritannien röstade ja till Brexit – fick många att fördöma och förfäras över demagogernas återkomst i den demokratiska politiken. Deras ofta obscena retorik, skamlösa manér och förvridna omdöme lämnade flera etablerade medier och politiker häpna över vad som installerat sig i maktens centrum; hur hade folket kunnat förtjusats och förledas av dessa politiska ledare? Flera forskningsinstitut menade att den demokratiska utvecklingen stod på spel (*The Global State of Democracy 2019: Addressing the Ills, Reviving the Promise*, 2019). I spetsen för den förändrade riktningen stoltserade en Jair Bolsonaro, en Victor Orbán, en Donald Trump. Vi kastades in i en ny tid – *populismens ögonblick* – där konflikten mellan den etablerade ordningen och nya populistiska ledare ställde idén om den liberala demokratins inneboende framskridande på ända (Mouffe, 2018).

Populismstudier har under 00- och 10-talet fullkomligt skjutit i höjden – men inom retorikvetenskapen framstår populism alltjämt som ett mindre utforskat område. Syftet med föreliggande artikel är att introducera Ernesto Laclaus teori om populism för den skandinaviska retorikforskningen. Denna introduktion svarar mot en upplevd brist på begreppsliga resurser för att analysera populistiska uttryck. Vad Laclau erbjuder är en retorisk-politisk teori om populism som inte endast syftar till att förklara de logiker som är involverade i politikens konfliktfyllda makt-kamper utan som också antas vara en förutsättning för demokratin som sådan. Vår förhoppning är att denna teori kan inspirera den som intresserar sig för politisk retorik i allmänhet eftersom den kan tillämpas på hela politikens spektra – inte bara dess ytterkanter. Artikeln består av tre delar: i) en litteraturgenomgång av populismstudier ii) en presentation av Laclaus populismteori iii) en exempelanalys av den marknadsliberala opinionsbildaren Sture Eskilssons texter.

Populism – ett konfliktfyllt begrepp

Som kategori för politisk analys verkar populism vara ett notoriskt svårdefinierat begrepp (Mudde, 2017, s. 27; Müller, 2016, s. 2). I en fältformerande antologi från 1969 framstår det som nära omöjligt att ge populism en uttömmande definition när fenomenet omväxlande beskrivs som alltifrån en ideologi och stil till syndrom och rörelse (Ionescu & Gellner, 1969). Dessa ofta motstridiga förståelser av fenomenet har därmed präglat begreppets valör sedan åtminstone ett halvt sekel tillbaka. Och de konfliktlinjer som idag rymms inom begreppet kan därmed åtminstone spåras tillbaka till 1800-talet.¹ Populismens relation till konflikt kan därmed både avse dess politiska praktiker såväl som begreppets vetenskapliga innebörder. I somliga fall har populismens konfliktfyllda karaktär resulterat i slutsatser om att begreppet rentav är odugligt för politisk analys och snarare bör betraktas som ett tillmål för politiker

1 De första användningarna av begreppet populism [*populus*] återfinns i amerikanska tidningar från 1800-talets slut och användes då för att beskriva medlemmar av det nya partiet The Peoples Party – en heterogen sammanslutning av yrkesgrupper (Rovira Kaltwasser mfl. 2017, s. 5).

emellan (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, s. 5). Andra har hållit fast vid begreppets användbarhet och det finns numer ett antal angreppsätt som alla utgår från att begreppet har en plats i politisk analys, där tre perspektiv är särskilt etablerade.

Det mest framgångsrika perspektivet representeras av Cas Mudde och Rovira Kaltwasser, som menar att populism, tillskillnad från socialism, liberalism och konservatism, utmärker sig som en *tunn ideologi* (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017). Denna tunnhet består av två delar: i) populismen förstår samhället som uppdelat mellan ett moraliskt gott folk och en korrupt elit ii) den hävdar att den legitima demokratiska politiken är den som manifesterar folkets *volanté général* – oavsett vad denna folkvilja kräver.

Populismens ideologi är tunn eftersom den inte har ett lika utarbetat idésystem som andra ”tjockare” ideologier. Därför uppträder den ofta lierad med andra ideologiska projekt och givet dess ringa innehåll är den också oförmögen att föreslå annat än enkla svar på komplexa problem (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, s. 6). Populismens förment tunna natur förklarar således varför den kan kombineras med såväl Hugo Chávez socialistiska chavismo som Donald Trumps *Make America Great Again*.

Ideologiperspektivet återfinns även inom media- och kommunikationsforskningen (Reinemann, Aalberg, Esser, Strömbäck, & H. de Vreese, 2017). Detta forskningsfält följer ofta Jagers och Walgraves definition vilken uppfattar populism som: ”a communication frame that appeals to and identifies with the people and pretends to speak in their name... it is a master frame, a way to wrap up all kinds of issues” (Reinemann m.fl., 2017, s. 13). Populismen blir i denna tappning ett empiriskt kommunikativt fenomen som går att peka ut och samla in med kvantitativa metoder och det är ofta radikala högerpopulistiska partier som är av empiriskt intresse (Ivarsflaten, Bjånesøy Lund, & Blinder, 2019; Jungar & Jupskås Ravik, 2014). Som Reineman m.fl. påpekar är populismen inte begränsad till politiska aktörer. Även media, såväl som medborgarna själva, kan uttrycka och upprätthålla den populistiska ideologin eftersom den enligt dem bör förstås som en individuell attityd (Reinemann m.fl., 2017, s. 14).² Det är denna potential Mudde och Kaltwassers, såväl som Jagers och Walgraves, definitioner pekar ut; att genom att uppfatta populismen som en tunn ideologi alternativt ett kommunikativt uttryck kan definitionen inkludera tvärregionala och internationella variationer av olika *specifika populismer*.

I ett annat väletablerat perspektiv definieras populism som en *politisk strategi* som syftar till att vinna och vidmakthålla regeringsmakt via en direktrepresentation av folket och dess ledare, i motsats till en elit (Weyland, 2017). För Kurt Weyland är det inte ett (tunt) idéinnehåll som definierar populismen utan istället ledarens roll. Inom ramen för en löst sammansatt politisk organisation menar Weyland att det är besluten och maktstrategierna som gör det möjligt för ledaren att utge sig för att

2 För perspektiv på mediapopulism se (Esser, Frank, Stepinska, & Hopmann, 2017; Krämer, 2014).

representera folket (Weyland, 2017, s. 59).

Ytterligare ett etablerat perspektiv inom populismforskningen är Pierre Ostiguy *socio-kulturella ansats*. I kontrast till de två ovannämnda perspektiven menar Ostiguy att populismens *differentia specifica* är dess *appellerande till det låga* [flaunting of the low] inom politiken (Ostiguy, 2017, s. 83). Populismens appell till det låga kan exempelvis handla om att använda sig av en tydlig dialekt, ett opassande uppförande och ett politisk inkorrekt handlande som ett sätt att relatera till, och skapa identifikation med, gemene man.³ Men det rör inte endast manéren utan populismen skiljer sig även från det mer sofistikerade och ”höga” inom politiken genom dess sätt att genomdriva och fatta politiska beslut som går stick i stäv med den rådande politiska apparatens processer och riktlinjer. Om den mer sofistikerade appellen inför beslutsprocesser kännetecknas av formaliserade riktlinjer och respekt för den demokratiska proceduren, innefattande beredningar och förhandlingar, så kringgår populismen dessa institutionaliserade praktiker. Istället fattar populisterna direkta dekret i syfte att framstå som handlingskraftiga och för att bevisa hur ledaren – genom sitt direkta handlande – oavkortat uttrycker folkets allmänvilja (Ostiguy, 2017, s. 82; se även Canovan, 1999). Det är just i de ”folkliga” appellerna och det direkta politiska handlandet som populismen låter sig fångas hos Ostiguy. En central poäng som är värd att notera är att för Ostiguy handlar populismen i första hand om ett *identitetsskapande* mellan en ledare och folket – som hos honom bäst låter sig förstås genom en rad appeller till det värderingsmässigt låga.

Sett till det ökande intresset för populism som går att observera inom en rad akademiska discipliner under de senaste två decennierna, har förvånansvärt lite retorikforskning studerat populism. I *Sourcebook on Rhetoric* (Jasinski, 2001), *Encyclopedia of Rhetoric* (Sloane, 2005) och *Encyclopedia of Rhetoric and Composition* (Enos, 2011) har populism inget eget uppslag. Enligt vad vi kan finna är den senaste sammanställningen av hur begreppet använts i amerikansk retorikforskning från 1977 (Erlich, 1977). Konferensen *International Society for the History of Rhetoric* i New Orleans 2018 hade populism som tema och visar att intresset för populism förekommer inom retorikvetenskapen men även att det, åtminstone i amerikansk kontext, främst har en plats inom den historiska retorikforskningen. Att boken *The Populist Persuasion – an American History*, som försöker ta ett grepp om relationen mellan populism och övertygelse, är skriven av en historiker är i sammanhanget talande för den amerikanska populismforskningens riktning (Kazin, 2017; Rovira Kaltwasser, Taggart, Ochoa Espejo, & Ostiguy, 2017).

I den amerikanska retorikforskningen om populism som har ett mer samtida fokus, är det huvudsakligen Donald Trumps retorik som har analyserats. Denna forskning präglas av ett angreppssätt till populism som en politisk stil (se exempelvis Kazin, 2017; Young, 2018). Populism som stil innebär, med Michael Kazins ord: ”a language whose speakers conceive of ordinary people as a noble assemblage not

3 Vilket även är utmärkande för Benjamin Moffitts definition av populism som en *politisk stil* bestående av tre kännetecken: i) en appell till folket mot eliten ii) dåligt uppförande iii) kris, sönderfall och hot (Moffitt, 2016, s. 29).

bounded narrowly by class, view their elite opponents as self-serving and undemocratic, and seek to mobilize the former against the latter” (Kazin, 2017, s. 1). För Kazin är populism ett ofrånkomligt och neutralt fenomen men vad gäller populismens relation till politiken, dess potential att realisera ett mer rättvist och frihetligt samhälle, är Kazins prognos mindre optimistisk (Kazin, 2017, s. 288).

I det skandinaviska forskningsfältet har populism främst berörts indirekt, exempelvis i Simon Ojas avhandling *Sverigedemokraternas budskap: en retorisk studie av ett annorlunda parti* (2015). Ojas primära syfte är inte att analysera populism per se. Däremot använder han begreppet *demagogi* som en teoretisk utgångspunkt i sina analyser, vars kännetecken – polarisering, förenkling och skuldbeläggning – sammanfaller med flera av populismens (Oja, 2015, s. 56).

I Gry Inger Reiters artikel ”Den populistiske retoriks potentiale: en undersøgelse af Donald Trumps valgkampagne 2016” utvecklar författaren topiker för den populistiska retorikens kännetecken (antielitism, systemkritik, antiteser, exkluderingsstrategier, flertydigheter och krisappeller) som hon sorterar in i tre kategorier: *Innehållsliga, stilistiska* och *situationella* drag (Reiter, 2019). Reiter tar sin utgångspunkt i flera av de nyss nämnda angreppssätten i hennes utveckling av populismens topiker.

Även om meningarna fortfarande går isär om hur man bäst bör förstå och nagla fast detta undflyende begrepp så finns det en gemensam nämnare i samtliga av de nämnda angreppssätten. Vare sig populismen definieras som tunn ideologi, politisk strategi, appell till det låga, eller som politisk stil, finner vi hos dem alla att populismen grundar sig på en uppdelning mellan ett folk som står i konflikt med en elit. Därtill antas ofta populismen stå i konflikt med en viss förståelse av politik. Hos exempelvis Mudde och Kaltwasser framställs populismen som en mindre fullkomlig form av politik i ljuset av deras syn på politik som ”the art of compromise” (Mudde, 2017, s. 34) vilket även är en styrande uppfattning hos såväl Ojas som Reiters förståelse av retorikens förhållande till politiken (Oja, 2015, s. 48–59; Reiter, 2019, s. 85). Med en sådan förståelse av politik – som en kompromissens konst – och retorik – som ett medel för att uppnå kompromisser – finns ett par underliggande antaganden. För det första antas det att konflikterna inom våra politiska system kan förklaras genom populistens manipulativa retorik som duperar folkets förnuft och väcker deras vrede. För det andra antas det att konflikter är en politisk anomali vilka bör hanteras genom en rationell dialog eller upphävas genom ett pluralistiskt övervägande (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017; Taggart, 2000; se även Habermas, 1985).

Med Ernesto Laclaus förståelse av populism kan vi frigöra oss från dessa två antaganden som i det förra reducerar retorikens förhållande till politiken till blott ett organon i aristotelisk mening⁴ – och, som i det senare antagandet, eliminerar konfliktens konstitutiva roll inom politiken. För Laclau är populismen inte någon politisk anomali eller demokratisk skuggbild utan: “the royal road to understanding

4 Ett verktyg som antingen kan skada demokratin eller tjäna dess syften (Aristoteles, 1993, 1094b)

something about the ontological constitution of the political as such” (Laclau, 2007, s. 67). Så om populismen – mer än någon annan politisk form – uttrycker politikens själva grund omkastar det även våra förgivettaganden om hur *det politiska* är beskaffat såväl som hur *populism* bäst bör förstås.

För att förklara populismens grundläggande premisser som en konflikt mellan ett folk och en elit behöver vi kort rekapitulera Claude Leforts numera klassiska analys av den moderna demokratins födelse. Övergången från furstendömen till representativa demokratier medförde en omvälvande och viktig förändring i vår politiska föreställningsvärld:

Power was embodied in the prince, and therefore gave society a body. And because of this a latent but effective knowledge of what one meant to the other existed through out the social. This model reveals the revolutionary and unprecedented feature of democracy. The locus of power becomes an empty place. [...] The exercise of power is subject to the procedures of periodical redistributions. [...] This phenomenon implies an institutionalization of conflict. The locus of power is an empty place, it cannot be occupied – it is such that no individual and no group can be consubstantial with it – and it cannot be represented (Lefort, 1988, s. 17).

Den moderna demokratins födelse bär med sig två avgörande händelser. Makten är inte längre given och förbehållslös i en furste som regerar i guds namn vilket i sin tur leder till att ”a logic of identification is set in motion, and is governed by the representation of power as embodiment” (Lefort, 1988, s. 13). Men om vi följer Ernesto Laclaus tillägg till Leforts analys ska vi inte förstå maktens tomhet som spatial, utan som en typ av identitet: “The axis of our argument on democracy has been that it is necessary to transfer the notion of emptiness from the *place* of power in a democratic regime – as proposed by Lefort – to the very subjects occupying that place” (Laclau, 2007, s. 169). Maktens tomma plats pekar snarare ut en närvarande frånvaro av en fullkomlig suverän. Populismens logik, som grundar sig i en konflikt mellan ett folk och en elit, är därför inte bara konstitutiv för populismen utan för den representativa demokratin som sådan:

Without production of emptiness there is no ‘people’, no populism, but no democracy either. If we add to this that the ‘people’, as we have seen, is not essentially attached to any particular symbolic matrix, we will have embraced the problem of contemporary populism in all its true dimensions (Laclau, 2007, s. 169).

I stället för att tala om populism som en tunn ideologi, politisk stil eller folklig appell läser Laclau populismens formerande av ett folk, i antagonistiskt förhållande till en elit, som *en grundläggande logik* inneboende i demokratins funktionssätt som sådan. En logik vars mekanismer utgörs av – och blir möjlig endast genom – retoriska operationer (Laclau, 2007, s. 18–19). Med hjälp av Laclau kan vi därmed frigöra oss från föreställningen om att konflikter uttrycker politikens yttre gräns och sammanbrott, och istället anta att varje politisk mobilisering förutsätter en antago-

nism. Det innebär också att föreställningen om retoriken som blott ett verktyg i politikens tjänst nyanseras, och istället kan retoriken framträda som en förutsättning för politikens existens som sådan.

Ernesto Laclaus förståelse av populism

För retorikämnet är Ernesto Laclaus (1935–2014) arbeten inte helt obekanta. Tillsammans med Chantal Mouffe skrev han *Hegemonin och den socialistiska strategin* (2008 [1985]) – en bok som även satte sitt avtryck på retorikvetenskapen (se exempelvis: ”Articulation”, ”Discourse”, ”Subject/Subjectivity” i Jasinski, 2001; Biesecker, 1989). Laclau kom senare att intressera sig alltmer för retorikens tradition och höll under en tid platsen som *Distinguished Professor in Humanities and Rhetorical Studies* vid Northwestern University. I retorikämnet såg Laclau – vilket kanske allra främst kommer till uttryck i vad som skulle bli hans sista bok: *The rhetorical foundations of society* (2014) – ett sätt att med hjälp av retoriska troper artikulera en ontologi om samhällets uppkomst och sammansättning (Laclau, 2014). Under 2010-talet har frågan om Laclaus relation till retoriken tilldragit sig visst intresse (se exempelvis Kaplan, 2010; Gaonkar & Hariman, 2012). Vår förhoppning är att den här introduktionen kan inspirera till en fördjupad diskussion inom skandinavisk retorikforskning om retorikens roll för politisk teori i allmänhet och för Laclaus teori om populism i synnerhet.

Om analysens minsta beståndsdelar

För Laclau är populism en *politisk logik* med förmåga att konstruera gruppidentiteter.⁵ Emellertid utgör inte gruppen i sig den minsta beståndsdel för analys. Istället är det genom de enskilda krav, som möjliggör att sociala aktörer kan föras samman, som analysen av populism tar sin början.⁶

Det finns två olika typer av krav: *demokratiska* och *populära* (Laclau, 2007, s. 74). *Demokratiska krav* är ett isolerat anspråk som svarar mot problem hos det rådande systemet. Exempelvis kännetecknades Donald Trumps kampanj inför valet 2016 av krav om att stärka landets säkerhet, återskapa arbetsmöjligheter och vidmakthålla en viss föreställning om den nationella identiteten. Ett *populärt krav* är en sammansättning av demokratiska krav som tillsammans kan skapa en gemensam identitet för de sociala aktörer till vilka kraven kopplas. Detta är själva embryot av en

5 Med logik menar Laclau *inte* en formell och överordnad logik i gängse mening: ”The two other members of the trivium – grammar and rhetoric – are also ‘logics’ in the sense in which I use the term. [...] A logic is nothing else than a rarefied system of objects governed by a cluster of rules which makes some *combinations* and *substitutions* possible” (Laclau, 2004, s. 305).

6 Här skiljer han sig exempelvis från Mudde och Rovira Kaltwasser som måste utgå från att gruppen – som upprätthåller den populistiska ideologin – redan är konstituerad medan för Laclau är det populismens logiker som konstituerar gruppen som sådan (Laclau, 2007, s. 72–73).

populistisk konfiguration.

Anledningen till sammansättningen av de demokratiska kraven springer ur det rådande systemets oförmåga att tillfredsställa dem var för sig. De kan därför börja uppfattas som ekvivalenta i den mån de alla förbisets av det rådande systemet. Ett exempel på ett populärt krav kan vara när förespråkare för de ovannämnda problemen börjar uppmärksamma att de alla delar en gemensam motståndare varpå en gräns – mellan det rådande systemet och delar av befolkningen – instiftas och en *antagonism* formeras. Om första steget i en populistisk konfiguration är att peka ut ett antal otillfredsställda krav är det andra steget att upprätta en tydlig antagonism mellan folket, som lidit orätt, och den rådande ordningen som inte förmått stävja lidandet. Här når vi populismens grundläggande premiss – upprättandet av ett tydligt vi och de – ett folk mot en elit. Vilken symbol som får representera eliten (etablissemangen, de styrande, oligarkerna) har att göra med den socio-politiska kontexten ur vilken artikulationen springer. Detsamma gäller för symbolen som upprättar vi:et (arbetarna, den tysta majoriteten, folket). Denna konfliktfyllda artikulation är naturligtvis ett enkelt svar på ett komplext problem, men likafullt nödvändig för varje form av politisk gruppbyggnad vars ändamål är att utmana den etablerade hegemonin.

Som populismforskare i Laclau efterföljd påpekat sker en viktig förskjutning av analytiskt fokus genom att närma sig populism som en politisk logik:

By looking at populism through the prism of a particular logic, through what Laclau termed 'the populist reason', our understanding of populism is 'formalised': the focus shifts from the contents of populism – what are the concrete demands formulated by populist agents, what is their ideology – to how they formulate 'those contents – whatever those contents are' (De Cleen & Stavrakakis, 2017, s. 311).

Om populism börjar i otillfredsställda krav är det först när de länkas samman och bildar en gemensam front som vi kan tala om konstruerandet av ett folk.

Gruppbyggnadens form: Om ekvivalenskedjor och tomma betecknare

För Laclau är samhället ett omöjligt objekt vars existens oscillerar mellan två logiker. Den ena uppdelar enskilda krav, den andra sammansätter dem (Laclau, 2007, s. 78). Den förra logiken – *logic of difference* – återfinns exempelvis i samhällen där välfärdsstaten ses som det ultimata målet. I ett sådant samhälle finns ofta en strävan att kunna tillgodose varje demokratiskt krav individuellt. Den senare logiken – *logic of equivalence* – är verksam i varje populistisk konfiguration. Det är emellertid omöjligt för en av logikerna att fullt ut hegemonisera den andra varför det fullkomliga samhället är ett *omöjligt objekt* (Laclau, 1990). Vi ska få anledning att återkomma till detta, måhända paradoxala, påstående längre fram i texten när vi talar om *affekternas* betydelse för den populistiska konfigurationen, men låt oss först återgå till frågan om på vilket sätt 'folket' kan bli till.

Det räcker inte att det finns en samhörighet mellan de olika kraven gentemot den rådande ordningen för ett 'folk' att bli till. En populistisk konfiguration kräver därutöver att ett av kraven förmår länka samman varje enskilt krav i en ekvivalenskedja vars helhet kan komma att representera folket (Laclau, 2007, s. 83). Vi kan föreställa oss att de olika kraven på ökad säkerhet, bevarad nationell identitet, fler arbetsmöjligheter och minskad invandring nu delar en vag samhörighet i den mån en antagonism formerats gentemot den rådande ordningen. Men för att den populistiska konfigurationen ska kunna realiseras krävs att ett av kraven tar på sig en överordnad och organiserande funktion. För att detta ska bli möjligt behöver det som Laclau kallar för en *tom betecknare* (eng. "empty signifier") träda in (Laclau, 2007, s. 93). Ett av kedjans initialt partikulära krav behöver därmed tömmas på sitt enskilda innehåll för att den folkliga identiteten ska kunna utkristallisera sig. Vi kan exempelvis föreställa oss att vad Trump lyckades skapa var en övertygelse om att många av de otillfredsställda kraven hos befolkningen kunde finna en gemensam lösning i kravet att såväl minska invandringen in i landet som att öka säkerhetsåtgärderna vid asylprövningar i syfte att försvara en nationell identitet som framstod som hotad av det rådande systemets förda politik. Och det är nog ingen slump att *Make America Great Again* kom att turneras i media och under Trumps kampanjmöten som den symbol som uttryckte ekvivalenskedjans identitet och Trumps kampanj i sin helhet.

Sammanlänkningsen av de enskilda kraven i ekvivalenskedjan är en förutsättning för att folket ska komma till stånd. Men kedjan är alltid instabil; de olika kraven riskerar att ge upphov till interna stridigheter om vilket krav som bör ha företräde och desto fler krav som länkas till kedjan, ju större risk är det att den populistiska konfigurationen faller samman. En förutsättning för att den tomma betecknaren ska kunna representera alla krav i ekvivalenskedjan är att den måste tömmas på sitt enskilda meningsinnehåll så till den grad att den kan uttrycka de övrigas önskemål och därför behöver den, som följd, nödvändigtvis bli vagare. Närmare bestämt är det namnets relation till sitt ursprungliga krav som behöver frigöras, varför just *namngivandet* spelar en helt central roll i enandet av folket (Laclau, 2007, s. 118). Denna process är i allra högsta grad retorisk eftersom vad som står på spel i namngivandets operation är att förändra – genom att *förskjuta* via metonymiska logiker och *ersätta* via metaforiska logiker – namnets koppling från sitt etablerade och bestämda meningsinnehåll så att det kan inrymma kedjans alla mångfaldiga krav. Det överordnade kravet behöver således tömmas på mening för att kunna ta på sig rollen av den organiserande funktionen (Laclau, 2007, s. 110). Den utbredda kritiken mot populismens förment enkla svar på komplexa problem och dess operationalisering av vaga symboler ska därför inte förstås som ett intellektuellt tillkortakommande eller retorisk svaghet utan som ett grundläggande villkor i varje försök att konstruera ett folk. Det föranleder emellertid ytterligare en fråga: varför identifierar sociala aktörer sig med den populistiska identiteten?

Gruppbildningens kraft: Om samhällets omöjlighet och affekternas nödvändighet

Ovan nämnde vi att Laclau talar om samhället som ett omöjligt objekt givet att varken den differentiella eller ekvivalenta logiken fullt ut kan exkludera den andra och därmed själv aldrig fullständigt uppfyllas. Det fullbordade samhällets omöjlighet bör däremot inte läsas som ett nihilistiskt axiom utan som politikens och den sociala förändringens själva *raison d'être*. Om det fanns ett samhälle som fullt ut kunde tillfredsställa alla krav var för sig skulle vi inte ha någon politik överhuvudtaget: "The need to constitute a 'people' (a *plebs* claiming to be a *populus*) arises only when that fullness is not achieved, and partial objects within society (aims, figures, symbols) are so cathected that they become the name of its absence (Laclau, 2007, s. 116–117). Vad som står på spel inom det politiska är således en kamp mellan olika politiska projekt – *delar* – som utger sig för att vara den legitima upprättaren av det fulländade samhället – *helheten*.⁷ Därför är den tomma betecknaren fundamental för gruppbildningsprocessens framgång eftersom det endast är genom att en del – ett *plebs* – påtar sig representantskapet om ett fullt ut fullbordat samhälle – ett *populus* – som vi har med politik i ordets rätta bemärkelse att göra (Laclau, 2007, s. 116).

Den populistiska konfigurationen börjar och möjliggörs genom en *upplevelse av brist*; kraven springer ur en ofullkomlighet vilken lokaliseras i det rådande systemets oförmåga att bemöta det enskilda kravet. Bristen motsvaras av ett begär att överkomma denna känsla och att upprätta ett fullkomligt samhälle som kan tillgodose de olika kraven och tillfredsställa begären hos befolkningen. Därför är det ofta symboler som ger namn åt *närvaron av det frånvarande fullkomliga samhället* som tar på sig funktionen av den tomma betecknaren. Vad är *Make America Great Again* om inte ett sätt att peka ut en närvarande brist i samhället och, samtidigt, uttrycka en förhoppning om att överkomma den? Den tomma betecknaren kan således, med kraft av att både förena en uppsättning mångfaldiga krav och att uttrycka önskan om ett fulländat samhälle, fungera som det ställföreträdande objektet för begäret av det senare. Men för att detta ska kunna ske, krävs att projektets anhängare identifierar sig med dess politiska mål och förhoppningar och, omvänt, att den tomma betecknaren förmår appellera till gruppens begär.

Vad som krävs för att en sådan bindning hos en grupp ska uppstå är att dess anhängare förmår knyta an till någon form av ledande idé, symbol, ledargestalt eller politiskt mål. Och det band som upprättas mellan anhängarna och det politiska projektet är ett libidinalt band: "as such, it relates to everything that concerns 'love'" (Laclau, 2007, s. 53). Denna kärlek ska inte bara förstås som en sexuell drivkraft utan lika mycket som en kärlek till föräldrar, vänner, en själv och en tillgivenhet som kan riktas mot såväl *abstrakta idéer* som *konkreta objekt*.

Minns att för Freud är det inte, som hos många andra tänkare inom 1800-talets masspsykologi, *suggestionen* som förklarar mekanismerna involverade i grupper

7 Detta ger den retoriska tropen *synekdoxen* en särskilt framträdande roll och den bör därför inte bara uppfattas som en i mängden bland den klassiska retorikens arsenal av troper och figurer utan som bärandes en primär ontologisk funktion (Laclau, 2007, s. 72).

sammansättning utan *libidot* – de sexuella och emotionella energierna (Freud, 1995, s. 297–298). Det libidinala bandet binder å ena sidan medlemmarna till varandra och å andra sidan medlemmarna till en ledare, genom deras delade kärlek för ledaren – objektet för deras jagideal. Dessa driftstyrda band är alltså grundade i individens begärsliv och fungerar genom *identifikation*. Det är just genom deras gemensamma kärlek till ledaren som den ekvivalenta bindningen mellan medlemmarna är möjlig. Freud skriver: ”En sådan primär massa är ett antal individer som i sitt jagideals ställe har satt ett och samma objekt och till följd därav har identifierat sig med varandra.” (Freud, 1995, s. 320, kursiv i original). Men identifikationen opererar inte bara genom den kärlek medlemmarna känner i förhållande till sin ledare utan även, *ex contrario*, mellan ledaren och den enskilde individen. För att individen, eller de enskilda kraven, ska nedtona sin partikularitet – sitt egna jagideal – behöver de uppfatta att ledaren – den tomma betecknaren – uttrycker de kvaliteter som individen värdesätter enligt kiasmens logik: Chávez is the people, the people is Chávez (Ostiguy, 2017). Men det är på grund av att ledaren ger ett kraftfullare intryck om att kunna tillfredsställa individens begär, såväl som att kunna överkomma det enskilda kravets ofullkomligheter, som den kan inta platsen för jagidealet – det vill säga, ta på sig den tomma betecknarens roll. Först med en sådan *radikal investering* kan det partikulära objektet – *Make America Great Again* – förmå förkroppsliga förhoppningen om ett samhälle som kan tillfredsställa alla ens begär (Laclau, 2007, s. 115).

Vi har nu, i och med denna genomgång av gruppbildningens form och kraft, försökt visa hur populismens återkommande kännetecken varken bör förstås som ideologiska eller stilistiska element utan som *strukturella kännetecken* som opererar i varje försök att konstruera demokratins viktigaste objekt: Folket.

Konflikten om löntagarfonderna: En kamp om ’folket’

Syftet med följande exempelanalys är att illustrera hur Laclaus teori om populism kan användas för politisk-retorisk analys. Angreppssättet erbjuder möjligheter till att kritiskt belysa de mekanismer som driver djupgående politiska och sociala förändringar. Emellertid kan ett empiriskt syfte också återopas i den mån analysen lyckas problematisera det slentrianmässiga förkastandet av populism i den allmänna politiska debatten. När tankesmedjan Timbro idag fasas över 2010-talets politiska utveckling i Europa genom att ensidigt fokusera på populism som demokratins största hot och problem, har man kanske glömt att retoriken om ’folket’-mot-’eliten’ även var en betydande beståndsdel i att möjliggöra den egna, liberala ideologins dominerande ställning (Johansson, 2018). Exemplet illustrerar därför att populismens logik kan operera över hela det politiska spektrumet och alltså inte är något unikt för politikens ytterkanter.

Den 4 oktober 1983 utspelade sig en av de största demonstrationerna i Sveriges historia när över 70 000 människor samlades i Stockholm för att protestera mot för-

slaget om att införa löntagarfonder.⁸ Frågan om löntagarfonderna förekom i den politiska debatten åtminstone från mitten på 70-talet men den skulle, under tidigt 80-tal, komma att handla om mer än det ekonomiska. Den 21 december 1983 beslutade riksdagen att införa löntagarfonder i Sverige – rekorddemonstrationen till trots. Emellertid har det hävdats att kampen om fondfrågan innebar avgörande förändringar på andra plan, för språkbruket i den svenska politiska debatten och mer generellt för den ideologiska inriktningen i svensk politik (Boréus, 1994; Bäck & Möller, 2003). Aningen förenklat kan perioden från mitten av 1970-talet till mitten av 1980-talet beskrivas som en liberalismens metamorfos från populistiskt embryo till populär front.

En populismanalys i Laclaus anda bör inledas med att identifiera demokratiska krav. Det är inte i själva innehållet hos en ideologi eller politiskt projekt som vi får syn på dess meningsskapande, utan snarare genom att analysera dess artikulationsformer.

Begynnande artikulationer till det politiska projekt som skulle komma att förkroppsligas i en folklig massa på Stockholms gator återfinns i en rad texter av den då SAF-anknutna opinionsbildaren Sture Eskilsson – sedermera grundare av tankesmedjan *Timbro*.⁹ I en jämförande läsning av Eskilssons texter från mitten på 60-talet till mitten på 80-talet går det att spåra ett antal förändringar i Eskilssons retorik med relevans för frågan om populism.¹⁰

Från mitten av 60-talet till mitten på 70-talet tenderar Eskilsson att adressera samhälleliga problem och medborgerliga behov genom att fokusera på enskilda sakfrågor. I följande exempel är det låginkomstproblemet som står på dagordningen:

Understrykande av löneskillnader och krav på deras upphävande ger ett gott utgångsläge för en känslomässig politisk agitation. För den som har en allvarlig syftning med sin argumentering borde det vara angeläget att ge en realistisk belysning både av målsättningens innebörd och av de tilltänkta medlen. Att bedriva en agitation som uppväcker känslor och förväntningar som inte kan infrias, motverkar det övergripande syfte som ligger bakom de fördelningspolitiska målsättningarna: att skapa ett harmoniskt, för alla medborgare bättre samhälle (Eskilsson, 1990, s. 43).

8 Siffrorna är omstridda. Sture Eskilsson hävdar att initiativtagarna själva tror att det var 100 000 personer, enligt Bäck och Möller rörde det sig om över 70 000 deltagare (Bäck & Möller, 2003; Eskilsson, 2005)

9 Eskilsson har kallats för ”[d]en marknadsliberala opinionsbildningens gudfader” (Johansson, 2016) och har tillskrivits en central roll för förändringen av Sverige i marknadsliberal riktning under 80- och 90-talet (Hakelius, 2020). Däremot befann sig Eskilsson snarare i kulisserna än i det direkta rampljuset på den politiska scenen, vilket eventuellt kan förklara varför hans namn sällan förekommer i forskningen om politisk kommunikation och opinionsbildning från den här perioden. Statsvetaren Kristina Boréus avhandling utgör ett av få exempel där Eskilsson omnämns (Boréus, 1994).

10 De texter av Eskilsson som hänvisas i det följande finns samlade i *Motvind, medvind* (Eskilsson, 1990). Ett utdrag kommer även från Eskilssons självbiografi *Från folkhem till nytt klassamhälle* (Eskilsson, 2005).

Eskilssons angreppspunkt är att socialdemokratin inte bryr sig om problemet i fråga – och i förlängningen inte heller om medborgarna; deras intresse ligger i att bedriva ”känslomässig politisk agitation”, istället för att intressera sig för faktiska lösningar. Ett liknande exempel på denna form av kritik återfinns i en text från 1974 där Eskilsson anmärker på Olof Palmes förslag att tala om den *gemensamma* istället för den offentliga sektorn:

Skulle det inte vara en på sikt mer hållbar idé att utforma innehåll och omfattning av den offentliga verksamheten så att inga nya vackra ord behövs? Det är en naturlig reaktion när man får säljproblem att försöka förbättra marknadsföringen. Men är det produkten det är fel på hjälper ingen marknadsföring i världen (Eskilsson, 1990, s. 39).

Något schematiskt kan sägas att Eskilssons strategi i den politiska debatten fram till mitten på 70-talet till stor del handlade om att lyfta enskilda sakfrågor och problem för att sedan peka ut på vilket sätt socialdemokratin inte förmådde komma med realistiska lösningar på problemen. Värt att anmärka från det senare av de två citaten ovan är att Eskilsson använder sig av en metaforisk artikulation där politiska förslag *blir produkter*, vilka antas marknadsföras och säljas likt varor på en marknad. Det visar på en delvis ny artikulationsform hos Eskilsson, jämfört med de texter han skrev under 60-talet. Med denna metaforiska artikulation ger sig Eskilsson in i en kamp om själva betydelserna av hur samhället ska förstås. Utifrån förståelsen av samhället som marknad framstår näringslivets aktörer synnerligen lämpade för politisk aktivitet, i kontrast till de politiker som mest anses bedriva ”manipulationsförsök” genom att dölja ett ohållbart system bakom fina omskrivningar.

Mot slutet av 70-talet och i början på 80-talet skulle den ideologiska konflikten mellan marknadsekonomiskt tänkande och socialism komma att intensifieras i Eskilssons texter. I en artikel från tidigt 80-tal skriver Eskilsson om socialismen som en utagerad kraft och den svenska socialdemokratin som oförmögen att anpassa sig till detta faktum. Mot bakgrund av socialismens påstådda tillstånd uppmanar han även det egna politiska projektets aktörer att flytta fram sina positioner:

Vittnesbörden om socialismens misslyckanden blir alltmer manifesta och det går inte att komma runt faktum att det är de vanliga människorna, ’massorna’, som drabbas. [...] De kollektiva beslutsfattarna har visat sig vara människor av kött och blod, inte av högre makt allvisa ställföreträdare. [...] Marknadsekonomins vänner måste föra en konkret och detaljerad diskussion om sociala och kulturella problem för att visa att man även på dessa områden kan erbjuda överlägsna lösningar (Eskilsson, 1990, s. 27–29).

För att knyta samman ekonomiska frågor med sociala och kulturella angelägenheter behövdes något som tydligt kunde positioneras gentemot det Eskilsson menade var den socialdemokratiska statens centraliserande maktanspråk – och i kampen om löntagarfonderna tog Eskilsson fasta på den möjlighet som där fanns att betona maktdimensionen:

Motpolen till socialism är ett system kännetecknat av enskilt ägande, marknadsekonomi och personlig frihet, lät oss för enkelhetens skull kalla det för liberalism. [...] Löntagarfonderna är en sakfråga av utomordentlig vikt men det är också en samlande symbolfråga för alla dem som vägrar acceptera den nya klassens aldrig sinande maktbegär. Den långvariga debatten om löntagarfonderna har också haft det goda med sig att värdet av det enskilda ägandet av företagen har fått en konkret innebörd för nya medborgargrupper som inte brukat reflektera i de banorna. Det är motståndarna till socialism som är på offensiv, som bestämmer agendan för debatten (Eskilsson, 1990, s. 34–35).

Hos Eskilsson blir liberalism det namn, den tomma betecknare, som kan skönjas i varje enskilt krav och därmed knyta andra krav till varandra i en ekvivalenskedja. Det upprättas ett metonymiskt förhållande mellan åtskilda krav, som införandet av ett marknadsekonomiskt system å ena sidan och personlig frihet å andra sidan, i den mån de anses utgöra delar av den (ny)liberala helheten. Från en annan infallsvinkel, med utgångspunkt i liberalism som tom betecknare, kan förhållandet även beskrivas som metaforiskt, när identifikationen med det liberala projektet innebär detsamma som att representera de partikulära kraven; att vara liberal är att förespråka marknadsekonomi, personlig frihet, etcetera.

Liberalismen som tom betecknare framträder dock alltså som socialismens absoluta motsats, vilket innebär en intensifierad antagonism där varje politiskt problem som svarar mot ett krav i kedjan kan tolkas som en kamp mellan den socialdemokratiska statens centraliserande maktanspråk och 'folkets' rätt till egenmakt och självbestämmande. Den populistiska formens styrka animeras av erinran om en mer grundläggande konflikt som ständigt pekar bortom det enskilda kravet mot en kamp mellan två motsatta alternativ.

Eskilsson fastslår den socialistiska världsbildens rännande när han förklarar att också socialdemokrater erkänt marknadsliberalismens ekonomiska system som överlägset socialismens:

Solidariteten med ett system som man upplever som orimligt vittrar sönder. Om detta finns det en medvetenhet också i socialistiska kretsar. Deras svårighet är att de saknar en lösning på problemen som de själva tror på. Mer av samma medicin som orsakat sjukan är den officiella rekommendationen. Man kan inte begära att den ska kunna åstadkomma en entusiastisk uppslutning (Eskilsson, 1990, s. 28).

Mot bakgrund av ovanstående utpekande av det svenska samhällstillståndet som sjukt och politiken som oförmögen att entusiasmera, var rekorddemonstrationen i Stockholm två år senare av stor betydelse för den nyliberala populism som på 80-talet börjat ta form. Liberal populism kan framstå som en oxymoron i den mån liberalismens individualism bedöms vara oförenlig med den populistiska folkappellen som antas bygga på föreställningen om ett homogent folk (Müller, 2016) men: "Individuals are not coherent totalities but merely referential identities which have been split up into a series of localised subject positions" (Laclau, 2005, s. 35). Hur artikuleringen av dessa subjektpositioner ser ut är en social fråga och innebär så-

ledes att 'individens' med nödvändighet också är en social identitet. Vad gäller populismens förmenta homogenitet, finns det olika sätt varpå detta kan artikuleras, som inte nödvändigtvis behöver vara våldsamt.¹¹ Hos Eskilsson handlar det ofta om att göra individens frihet och egenmakt till knutpunkt i det politiska projekt han är med att forma. Detta bör dock betraktas som ett ideologiskt innehåll vars menings-skapande funktion vi först får syn på när det sätts i relation till den form genom vilket projektets identitet artikuleras. Hos Eskilsson rör det sig om en konfliktfylld gränsdragning mellan 'folket' – uttryckt i *alla medborgare, vanliga människor, massorna* – och 'eliten' – i termer av *socialismen, de kollektiva beslutsfattarna, systemet* – vilka framställs vara i konflikt med varandra.

För Eskilsson innebar demonstrationen 1983 ett kvitto på att det marknads-ekonomiska alternativet inte bara förmådde få stort inflytande i politiska kretsar; det lyckades också entusiasmera människor så till den grad att 'folkets' vilja förkroppsligades på gatorna: "Folk kom till demonstrationen därför att de var förbannade. Men de tågade mot riksdagen med en smittande glädje. Man kände gemenskapens lycka, stolthet att delta i en manifestation för det man kände var rätt" (Eskilsson, 2005, s. 266). Eskilsson framhäver ytterligare en dimension av vad konflikten kring löntagarfonderna och demonstrationen hade förmåga att alstra, nämligen affektiva band i åtminstone två riktningar, som ilska mot det rådande och som glädje över den gemenskap som inrättades kring kraven om förändring. Om vi följer Eskilssons vittnesmål från demonstrationsdagen förefaller frustrationen gentemot det rådande systemet vara ett möjlighetsvillkor för själva mobiliseringen av en 'massa'. Men som Eskilssons framställning vidare vittnar om, fanns där också känslor som glädje och lycka. I kontrast till där Eskilsson anser att frustrationen fungerat *mobiliserande* framställs glädjen och lyckan som resultatet av ett *enande*. Demonstrationen den 4 oktober 1983 kan således tänkas ha inneburit något mer än en händelse att hänvisa till som bevis för ett missnöje; demonstrationen kan även tänkas ha skapat affektiva förutsättningar för ett enat politiskt *subjekt*.

Frågan om löntagarfonderna har sedan tidigare påståtts utgöra en framstående symbol i högerens kamp mot socialdemokratien under 1970- och 80-talen. Vad vi här har undersökt är på vilket sätt denna kamp kan tänkas ha inneburit mer än en väckelse av enskilda individers vrede. Vad mer kan sägas är att konflikten syns ha spelat en betydande roll för skapandet av en delvis ny, liberal folkidentitet med den individuella egenmaktens frihet och glädje som centrala beståndsdelar.

Avslutning

Vår förhoppning är att det nu står klart att en av de centrala poängerna med en populismanalys i Laclaus anda är att förklara hur 'folket', som socialt och politiskt subjekt, kan uppkomma i en viss historisk kontext – och att detta konstituerande av ett 'folk' är en retorisk process. Emellertid ställer Laclaus förståelse av populism oss

11 Se exempelvis De Cleen & Stavrakakis som skiljer på högerpopulism och vänsterpopulism utifrån deras olika artikulationsformer (De Cleen & Stavrakakis, 2017).

inför en rad nya problem; det mest uppenbara är av allt att döma att, på den analytiska nivån, förmå skilja och kritiskt bedöma olika populistiska artikulationer i relation till varandra.¹² Genom att formalisera populismens kännetecken på en *ontologisk nivå* är det omöjligt, om inte i alla fall nära därtill, att hitta en position inom Laclaus tänkande som möjliggör att kunna fälla en kritisk bedömning vad gäller den populistiska artikuleringens performativa tillämpningar. Däremot går det fortfarande att visa på vilket sätt olika populistiska projekt operationaliserar dessa logiker och därigenom peka ut hur olika tillämpningar möjliggör och/eller begränsar vissa uppfattningar om politiska ideal och förhoppningar.

Vad Ernesto Laclau, och även Chantal Mouffe, däremot kan erbjuda retorikvetenskapen är ett specifikt sätt att analysera politiska identiteter och den politiska existensen *som sådan*. Till skillnad från att enbart identifiera och klassificera vissa politiska identiteter (klassidentiteter, rasistiska identiteter, liberala identiteter o.s.v.) för att sedan analysera och bedöma de olika retoriska kännetecken som nyttjas i appellerna gentemot dem – vilket i sig inte är någon oansenlig bedrift – kan deras tänkande erbjuda något ytterligare.

Genom att undersöka själva möjlighetsvillkoren för specifika politiska identiteters uppkomst kan även förment självklara fenomen underkastas en omsorgsfull undersökning. Apropå specificiteten i Laclau och Mouffes arbeten skriver David Payne att:

Ingenenting i det politiska, *om* det politiska eller *av* det politiska kan tas för givet, utan måste alltid spåras tillbaka till en punkt av kontingent artikulering. I slutänden är det denna typ av intellektuell operation som skiljer de empiriska studier som ofta genomförs inom samhällsvetenskapens huvudfåra från Laclau och Mouffes egna interventioner, vilka är av en strikt filosofisk karaktär och inbjuder oss att granska själva 'essensen av det politiska' (Payne, 2015, s. 235).

Att analysera populistiska artikulationer innebär därför att genomkorsa den ontologiska konstitutionen av det politiska, eftersom själva praktiken att skapa ett folk är den politiska gestalten *par excellence*. Slutligen innebär det även att vi med Laclau kan tänka den politiska existensen i termer av strategiska och kampfyllda artikulationer som ytterst grundade i retoriska operationer.

---

12 Här är dessvärre inte platsen att i detalj redogöra och bemöta den uppsättning nya problem Laclaus teori konfronterar oss med. För mer detaljerade kritiska invändningar av Laclau se exempelvis (Gaonkar & Hariman, 2012; Moffitt & Tormey, 2014; Stavrakakis, 2004).

Litteratur

- Aristoteles. (1993). *Den nikomachiska etiken*. Göteborg: Daidalos.
- Biesecker, B. (1989). Rethinking the Rhetorical Situation from within the Thematic of Difference. *Philosophy & Rhetoric*, 22, 110–130.
- Boréus, K. (1994). *Högervåg: Nyliberalism och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989* (Diss.). Stockholm: Stockholm univ.
- Bäck, M., & Möller, T. (2003). *Partier och organisationer* (6 uppl.). Stockholm: Nordstedts juridik.
- Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies*, 47, 2–16.
- De Cleen, B., & Stavrakakis, Y. (2017). Distinctions and articulations: A discourse theoretical framework for the study of populism and nationalism. *Javnost: The public*, 24(4), 301–319.
- Enos, T. (Red.). (2011). *Encyclopædia of Rhetoric and Composition: Communication from Ancient Times to the Information Age*. New York: Routledge.
- Erllich, H. S. (1977). Populist rhetoric reassessed: A paradox. *Quarterly Journal of Speech*, 63, 140–151.
- Eskilsson, S. (1990). *Motvind, medvind: Artiklar: 1958-1989* [i urval]. Stockholm: Timbro.
- Eskilsson, S. (2005). *Från folkhem till nytt klassamhälle: Ett högervågs berättar*. Rimbo: Fischer & Co.
- Esser, Frank, Stepinska, A., & Hopmann, D. N. (2017). Populism and the Media: Cross-National Findings and Perspectives. I T. Aalberg, F. Esser, C. Reinemann, J. Strömbäck, & C. H. de Vreese (Red.), *Populist Political Communication in Europe*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Freud, S. (1995). *Valda skrifter: Bortom lustprincipen; samt Masspsykologi och jaganalys; Jaget och detet; Hämning, symtom och ångest*. (2 utg). Stockholm: Natur & kultur.
- Gaonkar, D., & Hariman, R. (2012). Introduction. *Cultural Studies*, 26(2–3), 183–184.
- Habermas, J. (1985). Remarks on the Concept of Communicative Action. I G. Seebass & R. Tuomela (Red.), *Social Action* (s. 151–178). Dordrecht: Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-009-5263-8_11
- Hakelius, J. (2020). Hakelius: Sture Eskilsson var blygsam, men han förändrade Sverige. *Fokus*. Hämtad från <https://www.fokus.se/2020/02/hakelius-sture-eskilsson-var-blygsam-men-han-forandrade-sverige/>
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance. (2019). *The Global State of Democracy 2019: Addressing the Ills, Reviving the Promise* (s. 272). Strömsborg, Stockholm. Hämtad från <https://doi.org/10.31752/idea.2019.31>
- Ionescu, G., & Gellner, E. (1969). *Populism: Its meaning and national characteristics*. New York: Macmillan.
- Ivarsflaten, E., Bjånesøy Lund, L., & Blinder, S. (2019). How and Why the Populist Radical Right Persuades Citizens. I L. Suhay & Trechsel (Red.), *Oxford Handbook on Political Persuasion*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Jasinski, J. (2001). *Sourcebook on Rhetoric: Key concepts in contemporary rhetorical studies*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications.
- Johansson, L. A. (2016). Den marknadsliberala opinionsbildningens gudfader är död. *Svensk tidskrift*. Hämtad från <https://www.svensktidskrift.se/den-marknadsliberala-opinionsbildningens-gudfader-ar-dod>
- Johansson, L. A. (2018). *Mittenpopulismens reträtt*. Timbro. Hämtad från <https://timbro.se/smedjan/mittenpopulismens-retratt/>
- Jungar, A.-C., & Jupskås Ravik, A. (2014). Populist Radical Right Parties in the Nordic Region: A New and Distinct Party Family? *Scandinavian Political Studies*, 37(3), 215–238.
- Kaplan, M. (2010). The Rhetoric of Hegemony: Laclau, Radical Democracy, and the Rule of Tropes. *Philosophy & Rhetoric*, 43, 253–283.
- Kazin, M. (2017). *The Populist Persuasion: An American History*. New York: Cornell University Press.
- Krämer, B. (2014). Media Populism: A conceptual Clarification and Some Theses on its Effects.

- Communication Theory*, 24, 42–60.
- Laclau, E. (1990). *New reflections on the revolution of our time*. London: Verso.
- Laclau, E. (2004). Glimpsing the future. I O. Marchart & S. Critchley (Red.), *Laclau—A critical reader*. London ; New York: Routledge.
- Laclau, E. (2005). Populism: What s in a name? I F. Panizza (Red.), *Populism and the mirror of democracy*. London: Verso.
- Laclau, E. (2007). *On populist reason*. London: Verso.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2008 [1985]). *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Göteborg: Glänta
- Laclau, E. (Red.). (2014). *Rhetorical foundations of society*. London: Verso.
- Lefort, C. (1988). *Democracy and Political Theory*. Cambridge: Polity.
- Moffitt, B. (2016). *The global rise of populism: Performance, political style, and representation*. Stanford, Calif: Stanford University Press.
- Moffitt, B., & Tormey, S. (2014). *Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political style*. *Political Studies*, 62, 381–397.
- Mouffe, C. (2018). *For a left populism*. London: Verso.
- Mudde, C. (2017). Populism: An Ideational Approach. I C. Rovira Kaltwasser, P. Taggart, P. Ochoa Espejo, & P. Ostiguy (Red.), *Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Müller, J.-W. (2016). *What is populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Oja, S. (2015). *Sverigedemokraternas budskap 2005-2010: En retorisk studie av ett annorlunda parti*. Örebro: Örebro univ.
- Ostiguy, P. (2017). Populism: A Socio-Cultural Approach. I *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Payne, D. (2015). Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. I S. Jonsson (Red.), *Samtida politisk teori*. Stockholm: Tankekraft.
- Reinemann, C., Aalberg, T., Esser, F., Strömbäck, J., & H. de Vreese, C. (2017). Populist Political Communication: Toward a Model of Its Causes, Forms, and Effects. I T. Aalberg, Esser, Frank, C. Reinemann, J. Strömbäck, & C. H. de Vreese (Red.), *Populist Political Communication in Europe*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Reiter, G. I. (2019). Defining populist rhetoric: An investigation of Donald Trumps electoral campaign 2016. *Rhetorica Scandinavica*, 79, 78–93.
- Rovira Kaltwasser, C., Taggart, P., Ochoa Espejo, P., & Ostiguy, P. (2017). Populism: An overview of the concept and the state of the art. I C. Rovira Kaltwasser, P. Taggart, P. Ochoa Espejo, & P. Ostiguy (Red.), *The oxford handbook of populism*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Sloane, T. O. (2005). *Encyclopedia of Rhetoric*. Oxford: Oxford Univ. press.
- Stavrakakis, Y. (2004). Antinomies of formalism: Laclau's theory of populism and the lessons from religious populism in Greece. *Journal of Political Ideologies*, 9(3), 253–267. <https://doi.org/10.1080/1356931042000263519>
- Taggart, P. (2000). *Populism*. Buckingham: Open Univ. Press.
- Weyland, K. (2017). Populism: A Political-Strategic Approach. I *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Young, A. (2018). Rhetorics of Fear and Loathing: Donald Trump's Populist Style. I R. Skinnell (Red.), *Faking the news: What rhetoric can teach us about Donald J. Trump*. Exeter: Imprint Academic.